

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування

Навчально-науковий інститут права та гуманітарних наук
Кафедра правоохоронної діяльності та спеціальних
юридичних дисциплін

08-01-21М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять та самостійної роботи
з освітньої компоненти «Мейджор: Європейські стандарти в
сфері кримінального права та процесу» для здобувачів вищої
освіти другого (магістерського) рівня за освітньо-
професійною програмою «Право» спеціальності Д8 Право
денної та заочної форми навчання

Рекомендовано
науково-методичною радою з якості
навчально-наукового інституту
права та гуманітарних наук
Протокол № 10 від 02.06.2026 р.

Рівне –2026

Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з освітньої компоненти «Мейджор: Європейські стандарти в сфері кримінального права та процесу» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня за освітньо-професійною програмою «Право» спеціальності D8 Право галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право» денної та заочної форми навчання [Електронне видання] / Сахнюк В. В., Слободенюк І. В. Рівне: НУВГП, 2026. 35 с.

Укладачі: *Сахнюк Віта Володимирівна*, доктор філософії з права, доцентка кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін; *Слободенюк Інна Валентинівна*, кандидат юридичних наук, доцентка кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін.

Відповідальна за випуск: *Гришко Вікторія Іванівна*, к.пед.н., доцентка кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін.

Керівник групи забезпечення спеціальності D8 Право

Швець О. М.

© І. В. Слободенюк,
В. В. Сахнюк, 2026
© НУВГП, 2026

Зміст

Передмова	4
1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА	5
1.1. Опис освітньої компоненти	5
1.2. Тематика практичних занять	8
1.3. Контрольні заходи та засоби діагностики	9
1.4. Критерії та шкала оцінювання	10
2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	11
2. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ	28
3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	31

Передмова

Шановні студенти!

Навчальна дисципліна «Мейджор: Європейські стандарти в сфері кримінального права та процесу» – вибіркова складова освітньої програми «Право», галузі знань D Бізнес, адміністрування та право, спеціальності D8 Право, спрямована на досягнення визначених результатів навчання, якій встановлено форму підсумкового контролю «залік» та визначено кількість 3 кредити ЄКТС.

Метою викладання навчальної дисципліни «Європейські стандарти в сфері кримінального права та процесу» є формування у здобувачів вищої освіти системного розуміння змісту, джерел та механізмів реалізації європейських стандартів у сфері кримінального права і кримінального процесу, вироблення здатності аналізувати практику Європейського суду з прав людини та застосовувати її правові позиції.

Дисципліна спрямована на формування у студентів розуміння ролі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини у формуванні сучасних стандартів кримінальної юстиції.

Методичні вказівки підготовлено з метою надання здобувачам вищої освіти необхідної методичної допомоги для опанування навчального матеріалу, підготовки до практичних занять, виконання завдань самостійної роботи та індивідуальних науково-дослідних завдань. Видання містить плани практичних занять, питання для самоконтролю, практичні завдання, рекомендації щодо аналізу практики Європейського суду з прав людини та перелік рекомендованих джерел, що сприятимуть формуванню професійних компетентностей майбутніх правників і розвитку навичок застосування європейських стандартів у правозастосовній діяльності.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА

1.1. Опис освітньої компоненти

Метою викладання навчальної дисципліни «Європейські стандарти у сфері кримінального права та процесу» є формування у здобувачів вищої освіти системного розуміння змісту, джерел та механізмів реалізації європейських стандартів у сфері кримінального права і кримінального процесу, вироблення здатності аналізувати практику Європейського суду з прав людини та застосовувати її правові позиції у сфері кримінального провадження.

Дисципліна спрямована на формування у студентів розуміння ролі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини у формуванні сучасних стандартів кримінальної юстиції, розвитку навичок аналізу рішень ЄСПЛ, а також здатності оцінювати відповідність національного кримінального законодавства та правозастосовної практики європейським стандартам захисту прав людини. Особлива увага приділяється дослідженню гарантій прав людини у кримінальному провадженні, зокрема права на свободу та особисту недоторканність, права на справедливий судовий розгляд та права на повагу до приватного і сімейного життя.

Основними завданнями навчальної дисципліни «Європейські стандарти у сфері кримінального права та процесу» є:

- з'ясування поняття, змісту та значення європейських стандартів у сфері кримінального права та кримінального процесу;
- аналіз системи джерел європейських стандартів у сфері кримінальної юстиції, зокрема міжнародно-правових актів Ради Європи;
- дослідження ролі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у формуванні стандартів кримінального права та кримінального провадження;

- вивчення значення практики Європейського суду з прав людини як джерела тлумачення та розвитку європейських стандартів;
- аналіз принципів кримінального права у світлі практики ЄСПЛ, зокрема принципів законності, правової визначеності, пропорційності та non bis in idem;
- дослідження концепції позитивних і негативних зобов'язань держави за Конвенцією та їх значення для кримінально-правового регулювання;
- з'ясування обов'язку держави щодо криміналізації певних діянь та проведення ефективного розслідування порушень прав людини;
- визначення механізмів впливу Конвенції та практики ЄСПЛ на національне кримінальне законодавство України;
- аналіз форм імплементації стандартів ЄСПЛ у кримінальному праві та кримінальному процесі України;
- дослідження європейських стандартів забезпечення права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні;
- характеристика гарантій права на справедливий судовий розгляд у кримінальних справах відповідно до статті 6 Конвенції;
- аналіз стандартів захисту права на повагу до приватного і сімейного життя у кримінальному провадженні;
- формування навичок аналізу рішень Європейського суду з прав людини та їх застосування у професійній юридичній діяльності;
- розвиток здатності оцінювати відповідність національного кримінального законодавства та правозастосовної практики європейським стандартам захисту прав людини.

Компетентності:

ІК. Здатність розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері права

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК3. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК5. Здатність спілкуватися іноземною мовою у професійній сфері як усно, так і письмово.

ЗК9. Здатність працювати в міжнародному контексті.

СК1. Здатність застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних задач і проблем, у тому числі, у ситуаціях правової невизначеності.

СК3. Здатність аналізувати та оцінювати вплив Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини на розвиток правової системи та правозастосування в Україні.

СК4. Здатність оцінювати взаємодію міжнародного права та міжнародних правових систем з правовою системою України.

СК5. Здатність використовувати сучасні правові доктрини та принципи у правотворчості та в процесі застосування інститутів публічного і приватного права, а також кримінальної юстиції.

СК10. Здатність ухвалювати рішення у ситуаціях, що вимагають системного, логічного та функціонального тлумачення норм права, а також розуміння особливостей практики їх застосування.

СК11. Здатність критично оцінювати ефективність представництва і захисту прав, свобод та інтересів клієнтів.

СК14. Здатність самостійно готувати проекти нормативно-правових актів, обґрунтовувати суспільну обумовленість їх прийняття, прогнозувати результати їх впливу на відповідні суспільні відносини.

Програмні результати навчання (ПРН)

ПН1. Оцінювати природу та характер суспільних процесів і явищ, і виявляти розуміння меж та механізмів їх правового регулювання.

ПН2. Співвідносити сучасну систему цивілізаційних цінностей з правовими цінностями, принципами та професійними етичними стандартами.

ПН3. Проводити збір, інтегрований аналіз та узагальнення матеріалів з різних джерел, включаючи наукову та професійну

літературу, бази даних, цифрові, статистичні, тестові та інші, та перевіряти їх на достовірність, використовуючи сучасні методи дослідження.

РН6. Обґрунтовано формулювати свою правову позицію, вміти опонувати, оцінювати докази та наводити переконливі аргументи.

РН7. Дискутувати зі складних правових проблем, пропонувати і обґрунтовувати варіанти їх розв'язання.

РН8. Оцінювати достовірність інформації та надійність джерел, ефективно опрацьовувати та використовувати інформацію для проведення наукових досліджень та практичної діяльності.

РН10. Аналізувати взаємодію міжнародного права та міжнародно-правових систем з правовою системою України на основі усвідомлення основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування права.

РН12. Проводити порівняльно-правовий аналіз окремих інститутів права різних правових систем, враховуючи взаємозв'язок правової системи України з правовими системами Ради Європи та Європейського Союзу.

РН13. Аналізувати та оцінювати практику застосування окремих правових інститутів.

РН17. Інтегрувати необхідні знання та розв'язувати складні задачі правозастосування у різних сферах професійної діяльності.

1.2. Тематика практичних занять

№	Назва теми	К-сть годин лекції	К-сть годин практ
Модуль 1			
1.	<i>Практичне заняття 1.</i> Поняття та джерела європейських стандартів у сфері кримінального права та кримінального процесу	2	2
2.	<i>Практичне заняття 2.</i> Принципи кримінального права та їх тлумачення ЄСПЛ	2	2

3.	<i>Практичне заняття</i> 3. Зобов'язання держави за Конвенцією у кримінально-правовій сфері	2	2
4.	<i>Практичне заняття</i> 4. Зобов'язання держави за Конвенцією у кримінально-правовій сфері	2	2
5.	<i>Практичне заняття</i> 5. Вплив Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на кримінальне право України	2	2
6.	<i>Практичне заняття</i> 6. Право на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні (стаття 5 Конвенції)	2	2
7.	<i>Практичне заняття</i> 7. Право на справедливий судовий розгляд у кримінальному провадженні (стаття 6 Конвенції)	2	2
8.	<i>Практичне заняття</i> 8. Право на повагу до приватного і сімейного життя у кримінальному провадженні (стаття 8 Конвенції)	2	-
	Всього	16	14

1.3. Контрольні заходи та засоби діагностики

Поточний контроль знань здобувачів освіти з освітньої компоненти проводиться у формах:

- усного опитування на практичних заняттях;
- письмова відповідь (студент виконує завдання або пише відповіді на питання письмово);
- оцінка виконання індивідуального науково-дослідного завдання.

1.4. Критерії та шкала оцінювання

Основними критеріями, що характеризують рівень компетентності здобувача вищої освіти при оцінюванні результатів поточного контролю з освітньої компоненти «Мейджор: Європейські стандарти в сфері кримінального права та процесу» є:

- повнота і вчасність виконання всіх видів навчальної роботи, передбачених силабусом освітньої компоненти;
- глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом освітньої компоненти, що міститься в основних та додаткових рекомендованих літературних джерелах;
- вміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку;
- характер відповідей на поставленні питання (чіткість, логічність, лаконічність, послідовність тощо);
- вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних занять;
- вміння аналізувати достовірність одержаних результатів.

Оцінювання результатів поточного контролю проводиться у розрахунку від 0 до 100 балів.

Основними методами оцінювання є:

- аналіз усних відповідей;
- виконання практичних завдань;
- аналіз судової практики;
- дискусія, робота в малих групах.

Оцінювання виконання завдань здійснюється за такими критеріями (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленими до цілого числа):

0% - завдання не виконано;

40% - завдання виконано частково, висновки не аргументовані і не конкретні, звіт підготовлено недбало;

60% - завдання виконано повністю, висновки містять окремі недоліки, судження здобувача освіти не достатньо аргументовані, звіт підготовлено з незначним відхиленням від вимог;

80% - завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки несистемного характеру ;

100% - завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття 1. Поняття та джерела європейських стандартів у сфері кримінального права та кримінального процесу

План заняття:

1. Поняття європейських стандартів у сфері кримінального права та кримінального процесу, їх правова природа та значення для формування сучасної системи кримінальної юстиції.

2. Система джерел європейських стандартів, що формується в межах права Ради Європи.

3. Міжнародні договори Ради Європи як нормативна основа європейських стандартів у сфері кримінального права та кримінального провадження.

4. Роль Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод як одного з ключових міжнародних договорів у системі міжнародного права прав людини та її значення для встановлення стандартів захисту прав людини у кримінально-правовій сфері.

5. Практика Європейського суду з прав людини як важливе джерело тлумачення положень Конвенції та розвитку європейських стандартів, що впливають на кримінальне законодавство і правозастосування держав – учасниць Ради Європи.

Питання для самоконтролю:

1. *Що слід розуміти під європейськими стандартами у сфері кримінального права та кримінального процесу?*

2. *Які ознаки характеризують європейські стандарти у сфері кримінальної юстиції?*

3. *Яке значення мають європейські стандарти для забезпечення прав людини у кримінальному провадженні?*

4. *Які джерела формують систему європейських стандартів у сфері кримінального права та кримінального процесу?*

5. *Яку роль у формуванні європейських стандартів відіграє Рада Європи?*

6. *Які міжнародно-правові акти Ради Європи мають найбільше значення для розвитку кримінального права та кримінального процесу?*

7. *Чому Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод вважається основним джерелом європейських стандартів у сфері кримінальної юстиції?*

8. *У чому полягає особливість практики Європейського суду з прав людини як джерела тлумачення положень Конвенції?*

9. *Яким чином рішення ЄСПЛ впливають на кримінальне законодавство держав – учасниць Ради Європи?*

10. *Яке значення має практика ЄСПЛ для діяльності національних судів України?*

11. *Як співвідносяться міжнародні стандарти захисту прав людини та національне кримінальне законодавство України?*

12. *Яке значення має гармонізація кримінального законодавства України з європейськими стандартами?*

Завдання 1. Схематично відобразіть систему джерел європейських стандартів у сфері кримінального права та кримінального процесу.

Завдання 2. Охарактеризуйте основні принципи тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які використовуються Європейським судом з прав людини.

Принцип	Зміст принципу	Значення принципу для захисту прав людини	Приклад рішення ЄСПЛ, у якому цей принцип був застосований

Література: основна: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 12, 14; додаткова: 15, 16, 17, 18, 19, 22, 34.

Практичне заняття 2. Принципи кримінального права та їх тлумачення ЄСПЛ

План заняття:

1. Принцип законності у кримінальному праві (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*) у практиці ЄСПЛ (стаття 7).
2. Заборона зворотної дії кримінального закону та її тлумачення ЄСПЛ.
3. Принцип правової визначеності як складова верховенства права у кримінальному праві.
4. Принцип *non bis in idem* у європейських стандартах кримінального права (стаття 4 протоколу № 7).
5. Принцип гуманізму.
6. Презумпція невинуватості (стаття 6 (2) ЄКПЛ).

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає зміст принципу законності у кримінальному праві?
2. Розкрийте зміст формул *nullum crimen sine lege* та *nulla poena sine lege*.

3. Які вимоги до якості кримінального закону сформульовані у практиці ЄСПЛ?
4. Як ЄСПЛ тлумачить поняття «передбачуваність кримінального закону»?
5. За яких умов судове тлумачення кримінального закону не порушує статтю 7 Конвенції?
6. У чому полягає принцип незворотності дії кримінального закону в часі?
7. Які винятки із принципу незворотності дії кримінального закону допускаються міжнародним правом?
8. Що розуміється під принципом правової визначеності?
9. Який зв'язок існує між принципом правової визначеності та верховенством права?
10. Що таке «критерії Енгеля» та в яких випадках вони застосовуються ЄСПЛ?
11. Розкрийте зміст принципу *non bis in idem*.
12. Які умови повинні бути наявними для застосування гарантій статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції?
13. Як ЄСПЛ визначає поняття «те саме правопорушення» (*idem*)?
14. У чому полягає принцип гуманізму в кримінальному праві?
15. Як принцип гуманізму проявляється у практиці ЄСПЛ щодо покарання та поведження із засудженими?
16. Розкрийте зміст презумпції невинуватості.
17. Які гарантії забезпечують реалізацію презумпції невинуватості у кримінальному провадженні?
18. За яких обставин публічні заяви посадових осіб можуть порушувати презумпцію невинуватості?
19. Яке значення мають принципи кримінального права для забезпечення прав людини у кримінальному провадженні?

Завдання 1. Ознайомтеся з рішеннями Європейського суду з прав людини:

1. Kokkinakis проти Греції (заява № 14307/88) від 25 травня 1993 р. HUDOC: [сайт]. URL: [Kokkinakis v. Greece](#)
2. Енгель та інші проти Нідерландів (заяви № 5100/71, № 5101/71, № 5102/71, № 5354/72, № 5370/72) від 08 червня 1976 р. HUDOC: [сайт]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57479>
3. Веренцов проти України (заява № 20372/11) від 11 квітня 2013 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945#Text

Завдання 2. На підставі проаналізованих рішень ЄСПЛ заповніть таблицю:

Принцип кримінального права	Рішення ЄСПЛ	Короткий зміст правової позиції Суду	Значення для кримінального права України

Завдання 3. Ознайомтеся з правовими позиціями Верховного Суду щодо застосування принципу non bis in idem:

1. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 02 грудня 2019 року у справі № 612/712/16-к (провадження № 51-2148км18). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86103852>
2. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 14 червня 2022 року у справі № 585/3184/20 (провадження № 51-5266км21). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105301745>
3. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 12 жовтня 2021 року у справі №

663/3390/19 (провадження № 51-2098км21). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100544936>

Визначте випадки, коли подвійне притягнення до юридичної відповідальності є несумісним із вимогами статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Які особливості застосування принципу non bis in idem у національній судовій практиці?

Література: основна: 1, 2, 3, 6, 8, 14; додаткова: 15, 17, 18, 19, 22, 26, 29.

Практичне заняття 3. Зобов'язання держави за Конвенцією у кримінально-правовій сфері

План заняття:

1. Поняття та правова природа зобов'язань держав за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

2. Негативні зобов'язання держав як обов'язок утримуватися від неправомірного втручання у права і свободи людини та їх значення для кримінального права і кримінального провадження.

3. Позитивні зобов'язання держави: зміст, види та сфери реалізації у контексті захисту прав людини.

4. Вплив позитивних зобов'язань держав за Конвенцією на національне кримінальне право, зокрема щодо криміналізації певних діянь, забезпечення ефективного кримінально-правового захисту прав людини та запобігання безкарності за серйозні порушення прав людини.

5. Обов'язок держави забезпечити ефективне розслідування порушень прав людини, що впливає з практики Європейського суду з прав людини.

6. Взаємозв'язок позитивних і негативних зобов'язань держав за Конвенцією та їх значення для формування стандартів кримінальної юстиції.

7. Практика Європейського суду з прав людини як джерело тлумачення змісту цих зобов'язань та її вплив на

розвиток національного кримінального законодавства і правозастосування в Україні.

Питання для самоконтролю:

1. *Що слід розуміти під зобов'язаннями держави за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод?*

2. *Якою є правова природа позитивних та негативних зобов'язань держави?*

3. *У чому полягає відмінність між позитивними та негативними зобов'язаннями держави?*

4. *Які види позитивних зобов'язань держави виокремлюються у практиці ЄСПЛ?*

5. *У чому полягає зміст негативних зобов'язань держави у сфері кримінальної юстиції?*

6. *Як позитивні зобов'язання держави впливають на криміналізацію суспільно небезпечних діянь?*

7. *Яке значення має практика ЄСПЛ для формування кримінально-правових механізмів захисту прав людини?*

8. *Що розуміється під обов'язком держави забезпечити ефективне розслідування порушень прав людини?*

9. *Які критерії ефективного розслідування сформульовані у практиці ЄСПЛ?*

10. *У чому полягає обов'язок держави щодо запобігання безкарності за серйозні порушення прав людини?*

11. *Який вплив позитивні зобов'язання держави мають на національне кримінальне законодавство України?*

12. *Як практика ЄСПЛ впливає на діяльність органів досудового розслідування та прокуратури?*

13. *У чому проявляється взаємозв'язок позитивних і негативних зобов'язань держави?*

14. *Яке значення мають позитивні та негативні зобов'язання держави для забезпечення верховенства права у сфері кримінальної юстиції?*

Завдання 1. Ознайомтеся з рішеннями Європейського суду з прав людини:

1. Картер проти України (заява № 18179/17) від 11 квітня 2024 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/974_k12#Text

2. Чернов проти України (заява № 16432/10) від 10 грудня 2020 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f64#Text

Завдання 2. На підставі аналізу зазначених рішень заповніть таблицю:

Рішення ЄСПЛ	Порушене право	Позитивне чи негативне зобов'язання	Правова позиція Суду

Література: основна: 1, 2, 3, 6, 8, 14; додаткова: 15, 17, 18, 19, 22, 35.

Практичне заняття 4. Вплив Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на кримінальне право України

План заняття:

1. Значення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод для розвитку кримінального права держав – учасниць Ради Європи.

2. Механізми впливу Конвенції та практики ЄСПЛ на національне кримінальне законодавство України.

3. Форми імплементації стандартів ЄСПЛ у кримінальному праві України (законодавчі зміни, судова практика, правові позиції Верховного Суду).

4. Вплив рішень ЄСПЛ щодо України на вдосконалення кримінально-правового регулювання.

5. Рішення ЄСПЛ, які вплинули на зміни у кримінальному законодавстві України (аналіз окремих справ).

6. Значення практики ЄСПЛ для подальшої гармонізації кримінального законодавства України з європейськими стандартами.

Питання для самоконтролю:

1. Яке значення має Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод для розвитку кримінального права держав – учасниць Ради Європи?

2. Яке місце Конвенції та практики ЄСПЛ займають у правовій системі України?

3. Які механізми впливу Конвенції та практики ЄСПЛ на національне кримінальне законодавство України?

4. Що розуміється під імплементацією стандартів ЄСПЛ у національне законодавство?

5. Які форми імплементації практики ЄСПЛ використовуються в Україні?

6. Яке значення має Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»?

7. Яку роль відіграє Верховний Суд у впровадженні стандартів ЄСПЛ у національну правозастосовну практику?

8. Як рішення ЄСПЛ впливають на вдосконалення кримінального законодавства України?

9. Наведіть приклади змін до кримінального або кримінального процесуального законодавства України, здійснених під впливом практики ЄСПЛ.

10. Які рішення ЄСПЛ щодо України мали найбільший вплив на реформування кримінальної юстиції?

11. У чому полягає значення практики ЄСПЛ для забезпечення принципу верховенства права?

12. Яким чином практика ЄСПЛ використовується судами під час тлумачення норм кримінального права?

13. Які проблеми виникають під час імплементації стандартів ЄСПЛ у кримінальне право України?

14. У чому полягає гармонізація кримінального законодавства України з європейськими стандартами?

15. Які перспективи подальшого впровадження стандартів ЄСПЛ у кримінальне право та кримінальне провадження України?

Завдання 1. Ознайомтеся з рішеннями Європейського суду з прав людини:

1. Петухов проти України (№ 2) (заява № 41216/13) від 12 березня 2019 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d98#Text

2. Анатолій Руденко проти України (заява № 50264/08) від 17 квітня 2014 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a10#Text

Завдання 2. За результатами аналізу заповніть таблицю:

Рішення ЄСПЛ	Порушене право	Виявлена проблема національного законодавства або практики	Рекомендації ЄСПЛ	Значення для України

Література: основна: 1, 2, 3, 6, 8, 14; додаткова: 15, 17, 18, 19, 22, 24, 25.

Практичне заняття 5. Право на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні (стаття 5 Конвенції)

План заняття:

1. Зміст права на свободу та особисту недоторканність у системі гарантій прав людини.

2. Підстави законного позбавлення свободи відповідно до статті 5 Конвенції.

3. Законність затримання особи у кримінальному провадженні: європейські стандарти.

4. Право затриманої особи бути негайно поінформованою про причини затримання та висунуте обвинувачення.

5. Право особи бути негайно доставленою до суду та право на судовий контроль за законністю тримання під вартою.

6. Право на розгляд питання про законність тримання під вартою упродовж розумного строку або на звільнення до суду. Право на відшкодування у разі незаконного позбавлення свободи.

Питання для самоконтролю:

1. *Розкрийте зміст права на свободу та особисту недоторканність, гарантованого статтею 5 Конвенції.*

2. *Яке значення має право на свободу та особисту недоторканність у системі прав людини?*

3. *Які випадки законного позбавлення свободи передбачені статтею 5 Конвенції?*

4. *Що означає вимога «законності» позбавлення свободи у практиці ЄСПЛ?*

5. *Які критерії законного затримання особи сформульовані у практиці ЄСПЛ?*

6. *У чому полягає право затриманої особи бути негайно поінформованою про причини затримання?*

7. *Які вимоги Конвенції висуваються до повідомлення особі суті обвинувачення?*

8. *Що означає право особи бути негайно доставленою до суду?*

9. *Які вимоги ЄСПЛ висуває до судового контролю за законністю тримання під вартою?*

10. *За яких умов тримання особи під вартою може вважатися виправданим?*

11. *Як ЄСПЛ тлумачить поняття «розумний строк» тримання під вартою?*

12. Які критерії враховуються при вирішенні питання про продовження тримання під вартою?

13. У чому полягає право особи на оскарження законності позбавлення свободи?

14. Які гарантії передбачені статтею 5 § 5 Конвенції щодо відшкодування шкоди?

15. Які найпоширеніші порушення статті 5 Конвенції констатує ЄСПЛ щодо України?

16. Яке значення має практика ЄСПЛ для застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні України?

17. Як співвідносяться положення статті 5 Конвенції та норми Кримінального процесуального кодексу України?

18. Який вплив практика ЄСПЛ має на діяльність слідчих суддів та судів під час вирішення питань про затримання і тримання під вартою?

Завдання 1. Ознайомтеся з рішеннями Європейського суду з прав людини:

1. Барський проти України (заява № 62947/16) від 28 вересня 2017 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_262#Text

2. Захаркін проти України (заява № 1727/04) від 24 червня 2010 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_817#Text

3. Малик проти України (заява № 37198/10) від 29 січня 2015 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a61#Text

Завдання 2.

Рішення ЄСПЛ	Обставини справи	Які положення статті 5 Конвенції	Аргументація Суду	Значення для правозастосовної практики України
--------------	------------------	----------------------------------	-------------------	--

		ї були порушен		

Завдання 3. Проаналізуйте положення статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та відповідні норми Кримінального процесуального кодексу України.

Гарантії, передбачені статтею 5 Конвенції	Відповідні положення КПК України

Література: основна: 1, 2, 3, 6, 8, 14; додаткова: 19, 20, 21, 22, 27, 33.

Практичне заняття 6. Право на справедливий судовий розгляд у кримінальному провадженні (стаття 6 Конвенції)

План заняття:

1. Поняття та зміст права на справедливий судовий розгляд у практиці ЄСПЛ.
2. Основні елементи справедливого судового розгляду: незалежний та безсторонній суд, встановлений законом.
3. Право на доступ до суду у кримінальному провадженні.
4. Право обвинуваченого на захист: доступ до адвоката та гарантії ефективної правової допомоги.
5. Принцип змагальності та рівності сторін у кримінальному судочинстві.
6. Право на розгляд справи упродовж розумного строку.

7. Право на допит свідків та дослідження доказів у судовому процесі.

8. Значення практики ЄСПЛ для формування стандартів справедливого судового розгляду в Україні.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте зміст права на справедливий судовий розгляд відповідно до статті 6 Конвенції.

2. Які складові права на справедливий судовий розгляд виділяє ЄСПЛ?

3. Що означає вимога розгляду справи незалежним та безстороннім судом, встановленим законом?

4. Які критерії незалежності суду сформульовані у практиці ЄСПЛ?

5. Як ЄСПЛ визначає об'єктивний та суб'єктивний критерії безсторонності суду?

6. У чому полягає право на доступ до суду у кримінальному провадженні?

7. Які гарантії права на захист передбачені статтею 6 Конвенції?

8. З якого моменту особа повинна мати доступ до правової допомоги адвоката?

9. Що означає право на ефективну правову допомогу?

10. У чому полягає принцип змагальності сторін у кримінальному провадженні?

11. Що означає принцип рівності сторін («equality of arms») у практиці ЄСПЛ?

12. Як ЄСПЛ тлумачить право на розгляд справи упродовж розумного строку?

13. Які критерії враховуються під час оцінки розумності строків судового провадження?

14. Які гарантії передбачені Конвенцією щодо допиту свідків?

15. Які вимоги висуває ЄСПЛ до дослідження та оцінки доказів у кримінальному провадженні?

16. За яких умов можуть використовуватися показання відсутніх свідків?

17. Яке значення має практика ЄСПЛ для забезпечення справедливого судового розгляду в Україні?

18. Як положення статті 6 Конвенції впливають на кримінальне процесуальне законодавство України?

Завдання 1. Ознайомтеся з рішеннями Європейського суду з прав людини:

1. Євген Петренко проти України (заява № 55749/08) від 29 січня 2015 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a60#Text

2. Чопенко проти України (заява № 17735/06) від 15 січня 2015 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO00713>

Завдання 2. Заповніть таблицю:

Рішення ЄСПЛ	Які гарантії статті 6 Конвенції були предметом розгляду	Позиція Суду	Встановлене порушення

Завдання 3. Побудуйте схему «Структура права на справедливий судовий розгляд».

Література: основна: 1, 2, 3, 6, 8, 14; додаткова: 19, 20, 22, 28, 32, 33, 36.

Практичне заняття 7. Право на повагу до приватного і сімейного життя у кримінальному провадженні (стаття 8 Конвенції)

План заняття:

1. Зміст права на повагу до приватного і сімейного життя відповідно до статті 8 Конвенції.
2. Межі втручання держави у приватне життя особи: критерії законності, необхідності та пропорційності.
3. Європейські стандарти проведення обшуку, огляду житла та інших процесуальних дій, пов'язаних із втручанням у приватне життя.
4. Перехоплення комунікацій та інші форми негласного спостереження у практиці ЄСПЛ.
5. Зберігання та використання персональних і біометричних даних у кримінальному провадженні.
6. Баланс між інтересами кримінального правосуддя та правом на приватність.
7. Практика Європейського суду з прав людини щодо застосування статті 8 Конвенції.

Питання для самоконтролю:

1. *Розкрийте зміст права на повагу до приватного і сімейного життя відповідно до статті 8 Конвенції.*
2. *Які елементи охоплюються поняттями «приватне життя», «сімейне життя», «житло» та «кореспонденція» у практиці ЄСПЛ?*
3. *За яких умов втручання держави у права, гарантовані статтею 8 Конвенції, є допустимим?*
4. *У чому полягає критерій законності втручання у право на приватне життя?*
5. *Як ЄСПЛ тлумачить критерій необхідності втручання у демократичному суспільстві?*
6. *Що означає принцип пропорційності при обмеженні права на приватність?*
7. *Які стандарти проведення обшуку житла сформульовані у практиці ЄСПЛ?*

8. Які вимоги висуваються до проведення огляду житла та інших процесуальних дій, пов'язаних із втручанням у приватне життя?

9. Які гарантії повинні забезпечуватися під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій?

10. Які ризики для права на приватність виникають під час перехоплення комунікацій?

11. Які критерії законності систем таємного спостереження сформулював ЄСПЛ?

12. Які вимоги ЄСПЛ висуває до зберігання та використання персональних даних?

13. Які особливості захисту біометричних даних у практиці ЄСПЛ?

14. Як ЄСПЛ вирішує питання балансу між інтересами кримінального правосуддя та правом на приватність?

15. Які позитивні та негативні зобов'язання держави випливають зі статті 8 Конвенції?

16. Які найбільш поширені порушення статті 8 Конвенції констатує ЄСПЛ щодо України?

17. Яке значення практика ЄСПЛ має для регулювання негласних слідчих (розшукових) дій в Україні?

18. Як стандарти статті 8 Конвенції впливають на кримінальне процесуальне законодавство України?

Завдання 1. Ознайомтеся з рішеннями Європейського суду з прав людини:

1. Niemietz проти Німеччини (заява № 13710/88) від 16 грудня 1992 р. HUDOC: [сайт]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57887>

2. S. and Marper проти Сполученого Королівства (заяви № 30562/04 та № 30566/04) від 04 грудня 2008 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-117631%22%5D%7D>

3. Іващенко проти України (заява № 41303/11) від 10 вересня 2020 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f33#Text

Завдання 2. За результатами аналізу судової практики заповніть таблицю:

Рішення ЄСПЛ	Обставини справи	Форма втручання у приватне життя	Позиція Суду

Завдання 3.

Побудуйте структурно-логічну схему «Гарантії права на повагу до приватного і сімейного життя у кримінальному провадженні».

Література: основна: 1, 2, 3, 6, 8, 14; додаткова: 19, 20, 22, 23, 30, 31, 33.

2. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне завдання спрямоване на закріплення та поглиблення знань щодо змісту Європейської конвенції з захисту прав людини, а також формування практичних навичок застосування стандартів та практики Європейського суду з прав людини у національній правовій системі. Здобувач вищої освіти повинен опрацювати всі запропоновані рішення Європейського суду з прав людини та підготувати узагальнену аналітичну роботу. Результати роботи доцільно оформити у вигляді аналітичної таблиці:

№	Рішення ЄСПЛ	Стаття Конвенції	Обставини справи	Правовий аспект	Значення для кримінального

				позиція ЄСПЛ	о права та процесу
--	--	--	--	-----------------	-----------------------

1. Kokkinakis проти Греції (заява № 14307/88) від 25 травня 1993 р. HUDOC: [сайт]. URL: [Kokkinakis v. Greece](#)
2. Енгель та інші проти Нідерландів (заяви № 5100/71, № 5101/71, № 5102/71, № 5354/72, № 5370/72) від 08 червня 1976 р. HUDOC: [сайт]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57479>
3. Веренцов проти України (заява № 20372/11) від 11 квітня 2013 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945#Text
4. Картер проти України (заява № 18179/17) від 11 квітня 2024 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/974_k12#Text
5. Чернов проти України (заява № 16432/10) від 10 грудня 2020 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f64#Text
6. Мактоуф і Дам'янович проти Боснії і Герцеговини (заяви № 2312/08 та № 34179/08) від 18 липня 2013 р. HUDOC: [сайт]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-12271>
7. Картер проти України (заява № 18179/17) від 11 квітня 2024 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/974_k12#Text
8. Чернов проти України (заява № 16432/10) від 10 грудня 2020 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f64#Text
9. Петухов проти України (№ 2) (заява № 41216/13) від 12 березня 2019 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d98#Text
10. Анатолій Руденко проти України (заява № 50264/08) від 17 квітня 2014 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a10#Text
11. Барський проти України (заява № 62947/16) від 28 вересня 2017 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_262#Text

12. Захаркін проти України (заява № 1727/04) від 24 червня 2010 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_817#Text

13. Малик проти України (заява № 37198/10) від 29 січня 2015 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a61#Text

14. Євген Петренко проти України (заява № 55749/08) від 29 січня 2015 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a60#Text

15. Чопенко проти України (заява № 17735/06) від 15 січня 2015 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO00713>

16. Niemietz проти Німеччини (заява № 13710/88) від 16 грудня 1992 р. HUDOC: [сайт]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57887>

17. S. and Marper проти Сполученого Королівства (заяви № 30562/04 та № 30566/04) від 04 грудня 2008 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-117631%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-117631%22]})

18. Іващенко проти України (заява № 41303/11) від 10 вересня 2020 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f33#Text

Після заповнення таблиці необхідно виконати індивідуальне дослідницьке завдання. На підставі аналізу одного або декількох рішень Європейського суду з прав людини необхідно визначити проблему національного кримінального або кримінального процесуального законодавства України, яка стала підставою для встановлення порушення Конвенції та сформулювати власні пропозиції щодо вдосконалення Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, інших нормативно-правових актів у сфері кримінальної юстиції.

Викласти пропозиції у формі проекту змін до конкретної статті нормативно-правового акта. Рекомендований обсяг законопроектної пропозиції – 3–5 сторінок.

3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах: Протокол Ради Європи від 08.11.2001: станом на 1 черв. 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_518#Text
2. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах: Конвенція Ради Європи від 20.04.1959: станом на 8 листоп. 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text
4. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах: Конвенція Ради Європи від 20 квіт. 1959 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_036.
5. Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
6. Інформаційно-методичний збірник підготовлений за результатами опрацювання рішень Європейського суду з прав людини, щодо яких до Національної школи суддів України надходили звернення Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини. URL: <http://www.nsj.gov.ua/ua/science/prints/890/>
7. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року із змінами станом. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
8. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

9. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

10. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

11. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 лист. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5/. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

12. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>

13. Про утворення Комісії з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 квіт. 2020 р. № 258. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/258-2020%D0%BF>.

14. Проєкт Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>

Допоміжна література:

15. Буняк В. С. Європейська конвенція з прав людини та кримінальне право : науково-практичний посібник / відп. ред. В. С. Ковальський. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 156 с.

16. Гавриленко В. В. Імплементация міжнародно-правових стандартів щодо попередження (превенції) правопорушень та злочинів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип.85: частина 4. С. 226–232.

17. Задоя К. Кримінально-правові аспекти практики Європейського суду з прав людини : навч. посібник. Одеса : Фенікс, 2025. 760 с.
18. Задоя К. Кримінально-правові аспекти практики Європейського суду з прав людини : навч. посібник. Одеса : Фенікс, 2025. 760 с.
19. Збірник законодавства та практики Європейського суду з прав людини : практ. посіб. для суддів / упоряд.: В. Я. Погребняк, О. О. Крестьянінов, Р. М. Аюпова та ін. Харків : Право, 2018. 398 с.
20. Кримінальний процесуальний кодекс України з постатейними матеріалами практики Європейського суду з прав людини / А. В. Столітній, Ю. Г. Севрук, О. В. Сапін та ін. ; за ред. А. В. Столітнього. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2019. 952 с.
21. Кулик М. Й. Дотримання положень Європейської конвенції під час затримання особи. *Сучасний стан криміналістичного забезпечення досудового розслідування* : збірник матеріалів конференції. НАВС. Київ, 2017. С. 213–219.
22. Манукян В. І. Страсбурзьке право. Страсбурзький суд з прав людини. Право, практика, коментар / пер. з рос. О. М. Уліщенко. Харків : Право, 2019. 560 с.
23. Оверчук С. В. Обшук житла адвоката та приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність: прецедентна практика Європейського суду з прав людини. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2018. № 2 (18). С. 1–53.
24. [Посібник за Статтею 2](https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_2_ukr). Європейський суд з прав людини. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_2_ukr
25. [Посібник за Статтею 3](https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_3_ukr). Європейський суд з прав людини. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_3_ukr

26. [Посібник за Статтею 4 Протоколу № 7.](#) Європейський суд з прав людини. URL: <https://ks.echr.coe.int/uk/web/echr-ks/all-case-law-guides>
27. [Посібник за Статтею 5.](#) Європейський суд з прав людини. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_5_ukr
28. [Посібник за Статтею 6 Кримінальний аспект.](#) Європейський суд з прав людини. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_criminal_ukr
29. [Посібник за Статтею 7.](#) Європейський суд з прав людини. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_7_ukr
30. [Посібник за Статтею 8.](#) Європейський суд з прав людини. URL: <https://ks.echr.coe.int/uk/web/echr-ks/all-case-law-guides>
31. Посібник із судової практики Європейської конвенції з прав людини «Права ув'язнених» (оновлена редакція від 31.08.2024). European Court of Human Rights: веб-сайт. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_prisoners_rights_ukr
32. Посібник Ради Європи з прав людини «Захист права на справедливий суд в рамках Європейської конвенції з прав людини». URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/18F2759A748951A2C2257F9C00497C8C](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/18F2759A748951A2C2257F9C00497C8C).
33. Правові позиції Європейського суду з прав людини: аналітичний огляд / О. М. Дроздов, О. В. Дроздова; за заг. ред. О. М. Дроздова, М. С. Ковтун, В. І. Ковтуна. Харків : Видавничий будинок «Фактор», 2018. 624 с.
34. Проєкт нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення : монографія / Андрушко П. П., Бакумов О. С., Баулін Ю.В., Бурдін В. М., Вишневська І. А., Горох О. П., Гуторова Н. О., Марчук Н. О., Навроцький В. О.,

Пономаренко Ю. А., Стрельцов Є. Л., Хавронюк М. І. / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. К. : Компанія ВАІТЕ. 494 с.

35. Рішення Європейського суду з прав людини в кримінальних справах. Захист життя, здоров'я, честі та гідності / за заг. ред. В. С. Ковальського. Київ : Видавництво Юрінком Інтер, 2019. 296 с.

36. Рішення Європейського Суду з Прав Людини. Захист прав людини в кримінальному судочинстві (2022-2024) / І. М. Копотун. Київ : Видавництво Центр учбової літератури, 2024. 328 с.